

UJEDINJEN BALKAN
ZA ČIST ZRAK
ОБЕДИНЕТ БАЛКАН
ЗА ЧИСТ ВОЗДУХ

BALKANS UNITED FOR CLEAN AIR

BALLKANI I BASHKUAR
PËR AJËR TË PASTËR
UJEDINJEN BALKAN
ZA ČIST VAZDUH

SVE KARTE NA STO O KVALITETU VAZDUHA

I pored znatnih pomaka od početka uspostavljanja mreže mernih stanica za kvalitet vazduha i sistema za informisanje javnosti u zemljama regiona, kvalitet i količina podataka o zagađenju i dalje nisu na zadovoljavajućem nivou, a zvanični rezultati moraju biti mnogo dostupniji i jasniji.

Pritisak javnosti ostaje ključan za unapređivanje sistema merenja i ostvarivanje prava na obaveštenost o nivou zagađenja.

Zakonska obaveza

Najsophisticiranijim mernim stanicama na Zapadnom Balkanu upravljaju ministarstva zadužena za životnu sredinu i ustanove pod njihovim okriljem.

Vlada i lokalne samouprave su po zakonu dužne da prate zagađenost, obaveštavaju stanovništvo o rezultatima i prave planove i primenjuju mere za poboljšanje kada se premaše dozvoljene granice.

Uprkos pomacima u uspostavljanju mreže mernih stanica za kvalitet vazduha, nije pokriveno dovoljno teritorije. Kvalitet i količina podataka nisu na zadovoljavajućem nivou, a zvanični rezultati moraju biti mnogo dostupniji i jasniji.

Kad ne bi bilo popularnih sajtova i mobilnih aplikacija na kojima u realnom vremenu možemo da pratimo podatke sa skoro svih stanica po svetu, stanovnici mnogih gradova bi morali da se oslone na veb stranice lokalnih ustanova. Tu informacije još uvek često kasne i nisu prikazane na način da se lako razumeju.

Brojna područja, čak i urbana, još nisu pokrivena stanicama za monitoring ili se ne mere svi relevantni zagađivači. U najvećem mraku su stanovnici ređe naseljenih oblasti i ljudi koji nemaju pristupa internetu. Ukoliko bi bili obaveštavani kada spoljno iliti ambijentalno zagađenje dostigne opasni nivo, mogli bi da, u skladu sa preporukama za takve situacije, ograniče boravak napolju i drže prozore zatvorenima dok najgore ne prođe.

Na koncentraciju zagađivača u vazduhu utiču i meteorološki uslovi, ali nadležne ustanove na Zapadnom Balkanu još ne objavljuju takve prognoze.

Rupe u sistemu

Po nalazima Evropske komisije¹, najslabije stojimo sa podacima o prisustvu praškaste materije iz kategorije PM 2,5 (onih čiji je prečnik do 2,5 mikrometara), jer ih mnoge stanice ne mere ili ih mere s prekidima. To je jedan od najopasnijih zagađivača, najsitnija, nevidljiva prašina što prodire u telo čak i kroz kožu.

Nedostaje hemijska analiza pomoću kojih bi se odredio izvor i količina sekundarnih čestica u vazduhu. Naime, stanice za merenje ne mogu da odrede poreklo PM čestica, a neke od njih nisu dospеле u atmosferu direktno iz sagorevanja, već se formiraju hemijskim reakcijama od druge vrste zagađujućih materija.

Institucije zadužene za merenje nemaju dovoljno finansijskih i ljudskih resursa, navodi Svetska banka u izveštajima za Severnu Makedoniju², Bosnu i Hercegovinu³ i Kosovo⁴.

Validnost podataka u nacionalnim i izveštajima poslatim Evropskoj agenciji za životnu sredinu (EEA) varira od mesta do mesta i od zemlje do zemlje. Rezultati merenja svakog sata su glavni kriterijum. Po evropskom standardu je potrebno da bude dostupno 90 odsto podataka godišnje, mada u obračun ulaze i merne stanice sa barem 75 procenata.

Evropska komisija navodi da je broj stanica sa kojih se podaci dostavljaju agenciji ograničen. Najviše takvih ima Severna Makedonija.

Za kvalitet podataka neophodno je redovno održavanje uređaja iz državne mreže, a ono je skupo. Najveća sredstva je pritom potrebno odvojiti za automatsko merenje nivoa PM čestica. Spori postupci nabavke mogu da izazovu prekide od više meseci⁵.

Većina zemalja regiona nema precizan popis izvora i količine emisija zagađujućih materija⁷.

¹ European Commission: "JRC Science for Policy Report: Status of air pollutants and greenhouse gases in the Western Balkans", 2020
https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC118679/air_qualityghg_western_balkans_online.pdf

² The World Bank: "Western Balkans Regional AQM – Northern Macedonia", 2019
<http://documents1.worldbank.org/curated/en/116521576516981237/pdf/Air-Quality-Management-in-North-Macedonia.pdf>

³ The World Bank: "Western Balkans Regional AQM – Bosnia and Herzegovina", 2019
<http://documents1.worldbank.org/curated/en/117281576515111584/pdf/Air-Quality-Management-in-Bosnia-and-Herzegovina.pdf>

⁴ The World Bank: "Western Balkans Regional AQM – Kosovo", 2019
<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33041/Air-Pollution-Management-in-Kosovo.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=64&zoom=100,92,813>

⁵ Institut za javno zdravlje Srbije "Milan Jovanović Batut": "Zagađenost urbanog vazduha na teritoriji Republike Srbije merena u mreži institucija javnog zdravlja u 2019. Godini", 2020
<http://www.batut.org.rs/download/izvestaji/higijena/GodisnjiIzvestajVazduh%202019.pdf>

⁶ Godišnji izveštaj o kvalitetu zraka u Federaciji Bosne i Hercegovine za 2019. godinu (2020)
<http://www.fhmzbih.gov.ba/latinica/ZRAK/izvjestaji.php>

⁷ European Commission: "JRC Science for Policy Report: Status of air pollutants and greenhouse gases in the Western Balkans", 2020
https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC118679/air_qualityghg_western_balkans_online.pdf

Politička volja

Za donošenje odluka o merama za poboljšanje kvaliteta vazduha neophodno je detaljno praćenje situacije uz zvanične izveštaje s objedinjenim podacima. Zdravstvene ustanove ne mogu da prate i proučavaju uticaj zagađenosti vazduha ukoliko nema stalnog merenja.

Skoro sva odgovornost za sisteme merenja zagađenosti i obaveštavanja javnosti leži na vladama država regiona. Za prevazilaženje navedenih izazova potrebna su velika ulaganja, ali dosta posla može da se reši i samo uz političku volju – centralne vlasti imaju moć i kapacitet da unaprede saradnju i koordinaciju sa nižim nivoima uprave i omoguće razmenu informacija. Njihovo je i da bolje organizuju održavanje stanica i uključe više njih u evropski sistem.

Bilo da zagađenost vazduha na nekim mestima raste ili smo nje samo postali svesniji usled veće dostupnosti podataka, ovde leži još jedan značajan faktor za političku volju. To je pritisak javnosti. Očigledno je da građani i organizacije za zaštitu životne sredine moraju da traže da se omogući ostvarivanje prava na informisanje o onome što dišemo.

Moć udruživanja

Pritisku na institucije je doprinos već dala popularnost veb stranica i mobilnih aplikacija za praćenje zagađenosti vazduha koje daju objedinjen i jednostavan pristup informacijama iz gradova i država i celog regiona. Njihov dalji razvoj, uz omogućavanje pristupa istorijskim podacima i njihovom poređenju, dalje će mobilisati stanovništvo i podizati svest o ovom gorućem pitanju.

U poslednje vreme građani preko tih aplikacija umrežavaju podatke sa svojih, kućnih merača zagađenosti vazduha. Oni nisu precizni kao prave stanice, ali u kombinaciji sa meteorološkim podacima mogu pomoći za prognoziranje zagađenosti. Prenosanje informacija sa ličnih uređaja na aplikacije je korisno i za ljude od kojih su zvanični merači još daleko.

Jedan od glavnih zadataka je izrada kataloga-inventara izvora, vrste i količine zagađujućih materija, kako bi se videli udeli pojedinih ljudskih aktivnosti u zagađivanju vazduha. U tome ozbiljnu ulogu imaju lokalne samouprave. Naime, informacije će biti potpuno isključivo ukoliko se popišu i kotlovi po domaćinstvima i vrsta goriva koju koriste. Kad smo kod opština i gradova, oni mogu da daju doprinos postavljanjem semafora s informacijama o zagađenosti vazduha na javnim mestima.

Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Kosovo, Severna Makedonija i Srbija su još u novembru 2020. godine potpisivanjem Sofijske deklaracije prihvatili Zelenu agendu za Zapadni Balkan. Ona je utvrdila obaveze država regiona da poboljšaju merenje i izveštavanje i otvorila put ka sredstvima za finansiranje iz Evropske unije.

Konačno, kvalitetno obaveštavanje moguće je samo uz učešće medija – javnih i privatnih, redakcija na lokalnu i onih sa nacionalnom i regionalnom pokrivenošću. Za portale, radio-stanice i televizije nije teško da nađu mesta za čovečuljka što se pojavljuje u nekoliko boja i koji nam ukazuje na kvalitet vazduha koji udišemo.

